

секційне засідання:

Фінанси, гроші та кредит

Шулюк Б. С.

к.е.н., викладач кафедри фінансів

Тернопільський національний економічний університет

м. Тернопіль, Україна

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ

Державні соціальні стандарти є визначальними у забезпеченні добробуту населення, оскільки дають змогу реалізувати стратегічну мету соціально орієнтованої держави – забезпечити високі стандарти життя та рівний доступ її громадян до суспільних благ та послуг.

Вітчизняна методика визначення основних соціальних стандартів передбачає використання нормативного методу розрахунку показників, тобто в основі соціальних стандартів мають бути науково обґрунтовані фінансові норми і нормативи. Норми й нормативи видатків мають бути насамперед провідником соціальної політики. Їхнє призначення в такому аспекті полягає у тому, щоб сприяти наданню послуг населенню на високому та якісному рівнях, стимулювати керівників і працівників бюджетних установ до ефективного господарювання. А для цього фінансові норми і нормативи мають, як мінімум, забезпечувати адекватність рівня фінансування реальним потребам суспільства.

Водночас варто зазначити, що у багатьох з фінансових норм та нормативів, прийнятих десять і більше років тому, використана застаріла методологічна база розрахунку показників, яка базована на оцінці не реальної необхідності у фінансуванні соціальних потреб громадян, а економічних можливостей державного та місцевих бюджетів.

Підтвердженням зазначеного є використання прожиткового мінімуму для визначення розмірів основних соціальних гарантій. У вітчизняній практиці

показник прожиткового мінімуму залежить від набору продуктів харчування споживчого кошика. Проте досі не переглянутий склад витрат на харчування споживчого кошика для основних соціально-демографічних груп населення відповідно до вимог Закону України „Про прожитковий мінімум” від 15.07.1999 р. за № 966-XIV [6]. Зазначені набори, на підставі яких визначають розмір прожиткового мінімуму, необхідно переглядати кожних п’ять років, однак їх не змінювали з часу затвердження Постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення” від 14.04.2000 р. за № 656 [5]. При цьому в затверджених нормах не враховані окремі життєво необхідні витрати, зокрема, на послуги з охорони здоров’я, освіти, оздоровлення, які є переважно платними.

У зв’язку з цим, впродовж 2006–2013 рр. бюджетна політика була спрямована на стабільне зростання доходів громадян з одночасним прискореним зростанням базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму, відтак і на збільшення таких основних соціальних гарантій, як мінімальна пенсія за віком і мінімальна заробітна плата. Так, загальний розмір прожиткового мінімуму на 1 особу збільшився з 472,0 грн. у 2006 р. до 1176,0 грн. у 2013 р. (див. табл. 1).

Таблиця 1

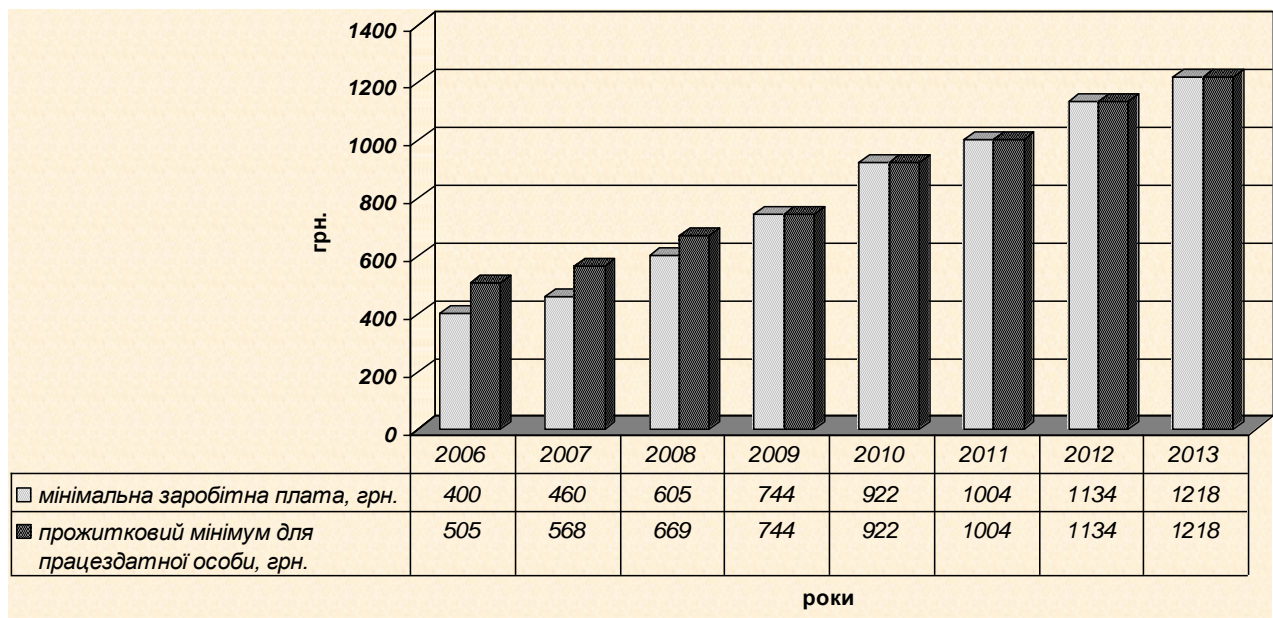
Прожитковий мінімум за соціальними та демографічними групами населення впродовж 2006–2013 рр.*, грн.

№ з/п	Соціальні та демографічні групи населення	Роки							
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1.	Діти віком до 6 років	418,0	470,0	557,0	632,0	799,0	870,0	961,0	1032,0
2.	Діти віком від 6 до 18 років	536,0	604,0	701,0	776,0	957,0	1042,0	1197,0	1286,0
3.	Працездатні особи	505,0	568,0	669,0	744,0	922,0	1004,0	1134,0	1218,0
4.	Особи, які втратили працездатність	366,0	411,0	498,0	573,0	734,0	800,0	884,0	949,0
5.	Загальний розмір прожиткового мінімуму на 1 особу	472,0	532,0	626,0	701,0	875,0	953,0	1095,0	1176,0

* Складено автором на основі джерела [3].

Із збільшенням прожиткового мінімуму зросли усі складові пенсійної виплати. Зокрема, це – мінімальна пенсія за віком, виплати інвалідам війни, учасникам війни, бойових дій, пенсії за особливі заслуги, надбавки донорам і чимало інших надбавок та підвищень.

Поряд із зростанням соціального стандарту для працездатних осіб (сума котрого у згаданому періоді збільшилася на 713,0 грн.) спостерігалася стійка тенденція до підвищення рівнів мінімальної заробітної плати, що є позитивним чинником суспільного розвитку (див. рис. 1). Проте впродовж 2006–2008 рр. рівень співвідношення між прожитковим мінімумом та мінімальною заробітною платою не відповідав чинному законодавству України, відповідно до якого мінімальна заробітна плата повинна бути не меншою за прожитковий мінімум [6].

Рис. 1. Динаміка рівнів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для працездатної особи за 2006–2013 рр.*

* Побудовано автором на основі джерел [2; 3].

Як наслідок, упродовж 2006–2013 рр. не вдалося досягти належної ефективності таких соціальних стандартів, як прожитковий мінімум і мінімальна заробітна плата. Адже не вирішено проблеми забезпечення базових потреб значної частини працюючого населення на мінімальному рівні. Затвержені нормативи мінімальної заробітної плати, пенсії, ставки першого

тарифного розряду не мали необхідних обґрунтувань. Водночас, при розрахунках соціальних стандартів практично не враховували прогнозний рівень зростання макропоказників вітчизняної економіки, їх офіційні ставки не завжди переглядали у зв'язку з підвищенням індексу споживчих цін, а також не брали до уваги індекс інфляції. Відтак, мінімальна заробітна плата була встановлена відповідно до фінансових можливостей бюджету та не враховувала мінімально необхідні суспільні потреби.

Разом з тим, на показниках мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму ґрунтуються розрахунки витрат на виплату різного виду державної соціальної допомоги. Однак розгалужена система соціальних допомог не сприяла поліпшенню добробуту населення через зафіксований у законі низький прожитковий мінімум. Тому актуальним завданням для соціальної політики залишалось підвищення державних соціальних стандартів і нормативів у всіх сферах для розрахунку видатків на соціальні потреби населення та формування на цій основі бюджетів усіх рівнів і соціальних фондів, міжбюджетних відносин, розроблення загальнодержавних та місцевих програм економічного й соціального розвитку [4, с. 52].

Поряд із недосконалою практикою встановлення розмірів основних соціальних стандартів, гарантій, норм та нормативів у сфері матеріального добробуту населення спостерігалися прорахунки в методиці їх здійснення при плануванні видатків держави на забезпечення нематеріальних суспільних благ. У вітчизняній практиці для їх визначення використовують показник фінансового нормативу бюджетної забезпеченості, що відображає обсяг видатків відповідного бюджету на фінансування певної суспільної послуги в розрахунку на одного жителя. При цьому фінансові нормативи бюджетної забезпеченості визначали не встановленням необхідних потреб у коштах бюджетних установ, а враховуючи загальний прогнозний обсяг бюджетних видатків на соціальні потреби одного громадянина.

Недостатня обґрунтованість фінансових нормативів бюджетної забезпеченості супроводжувалася недосконалою практикою застосування

коригуючих коефіцієнтів, що враховують відмінності у вартості надання гарантованих послуг залежно від: кількості населення та споживачів гарантованих послуг; соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей адміністративно-територіальних одиниць [1]. Це зумовлено тим, що більшість з них визначали на підставі даних минулих років, а їх перелік був фрагментарним. Окрім того, при формуванні потреби у фінансових ресурсах певного регіону коригуючі коефіцієнти не враховували всі фактори впливу, а окремі дані, які використовували при їх визначенні, були мінливі, що потребувало їх постійних уточнень і повторних перерахунків, котрі не завжди здійснювали.

Таким чином, невідповідність державних соціальних стандартів реальним потребам населення свідчить про неефективність соціальної політики, зокрема нівелює значення базового соціального стандарту (прожиткового мінімуму як показника мінімальної вартості життя) та основних соціальних гарантій (мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком). Тому необхідною є розробка системи соціальних стандартів, яка б забезпечила гідний рівень життя населення, запобігала його поляризації за доходами, скорочувала бідність та відповідає європейським стандартам.

Література:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: від 08.07.2010 р. за № 2456-VI (із змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17&p=1290022485579926>. – Назва з екрана.
2. Відомості про розмір мінімальної заробітної плати в Україні за 2006–2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://currency.in.ua/index/salary/>. – Назва з екрана.
3. Відомості про розмір прожиткового мінімуму в Україні за 2006–2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://consultant.parus.ua/_dict_view.asp?mx=.0G88f0e13bd83f4ec1022d96013b994565c1. – Назва з екрана.
4. Макарова О. В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки: монограф. / О. В. Макарова. – К.: Ліра-К, 2004. – 328 с.
5. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. за № 656. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=656-2000-%EF>. – Назва з екрана.
6. Про прожитковий мінімум [Електронний ресурс]: Закон України від 15.07.1999 р. за № 966-XIV (із змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-14>. – Назва з екрана.